

Tidsbegrænsning af foranstaltningsdomme - foreløbige erfaringer

Rundspørge. Tidsbegrænsning af visse foranstaltninger skal sikre større proportionalitet.

Sådan har det været siden en ændring af straffeloven i 2000. Formålet synes opnået, men ikke helt uden komplikationer, vurderer flere bo- og beskæftigelsestilbud.

Siden Folketinget den 31. maj 2000 vedtog L 438 om ændring af straffeloven, har det været muligt at tidsbegrænse foranstaltningsdomme til udviklingshæmmede (mentalt retarderede) efter denne lovs §§ 68 og 69.

Erfaringer viste nemlig, at selv mindre alvorlige forbrudelser ofte resulterede i meget langvarige foranstaltninger. L 438 skal således sikre større proportionalitet mellem kriminalitetens karakter og foranstaltningens omfang og længde.

Muligheden for at tidsbegrænse foranstaltningsdomme har nu været i kraft så tilpas længe, at NDU's sekretariat har lavet en rundspørge for at høre om effekten heraf. En serie skriftlige spørgsmål blev således sendt til flere bo- og beskæftigelsestilbud, samrådsmedlemmer, anklagere, forsvarsadvokater og handicaporganisationer – og i en række tilfælde fulgt op af telefoninterviews. Her vises nogle af svarene.

Tidsbegrænsninger

Udviklingshæmmede, der overtræder straffeloven, er som bekendt uegnede til straf og får i stedet foranstaltningsdomme. I en vifte af foranstaltninger er tilsyn den mindst og anbringelse på en sikret afdeling den mest indgribende af slagsen.

Retten skal i forbindelse med afsigelse af en foranstaltningsdom fastlægge, om der skal være en længstetid, og i givet

Tabel. 1. Længstetid for foranstaltningsdomme til domfældte udviklingshæmmede, (andet halvår af) 2000-2005, N=320

Uden længstetid	1 år	2 år	3 år	5 år
145	2	10	53	110

Kilde: Justitsministeriets Forskningsenhed. Årlige redegørelser til Folketingets Retsudvalg.

fald hvor lang den skal være, jf. L 438. Foranstaltninger tidsbegrænses typisk, hvis den kriminelle handling er af mindre alvorlig karakter, eksempelvis simpel vold eller tyveri. Derimod fastsættes der almindeligvis ingen længstetid, hvis der er tale om personfarlig kriminalitet som drab, røveri, brandstiftelse og alvorlige sædelighedsforbrudelser.

Fra lovens ikrafttræden medio 2000 til udgangen af 2005 er der afsagt i alt 320 nye foranstaltningsdomme til udviklingshæmmede, jf. tabel 1. 175 af dommene svarende til cirka 55 procent er tidsbegrænsede. Knap 95 procent af disse har en varighed på tre eller fem år og kan under særlige omstændigheder forlænges.

Ingen generelle problemer

Hvert år siden 2000 har statsadvokaterne afrapporteret til Rigsadvokaten om, hvordan de nye regler om tidsbegrænsning af foranstaltninger fungerer set fra deres side. Justitsministeriet har efterfølgende givet Folketingets Retsudvalg en orientering om udviklingen på området. Konklusionen indtil videre er, at de nye regler ikke har skabt generelle problemer efter statsadvokaternes vurdering. I den første tid efter lovens ikrafttræden var der enkelte domme, hvor den fastsatte længstetid ikke svarede til lovens bogstav. Der var også nogle domme – ganske vist – uden længstetid, hvor spørgsmålet om foranstaltningens opretholdelse blev indbragt for sent for retten.

Definitionen af 'alvorlig voldsforbrydelse' har dog givet anledning til tvivl hos nogle statsadvokater, da den ikke er præciseret i forarbejderne til lovændringen. Hvor sondringen præcist går mellem en 'alvorlig voldsforbrydelse' og 'anden type voldsforbrydelse' er væsentlig, da der for førstnævnte ikke fastsættes længstetid.

Forsvarsadvokat Anton Dühr, Herning, fortæller i den forbindelse, at anklagere ofte sænker kravet til, hvad der kan forstås som en alvorlig voldsforbrydelse og derfor nedlægger påstand om en dom uden længstetid: "Jeg har oplevet situationer, hvor volden helt åbenbart ikke var alvorlig, men hvor der alligevel blev krævet en dom uden tidsbegrænsning." Anton Dühr understreger dog, at domstolene ikke nødvendigvis følger de offentlige anklageres påstande. Tværtimod har han haft flere sager, hvor retten har tidsbegrænset en dom, selvom der var nedlagt påstand om det modsatte.

Proportionaliteten

Som det var formålet med lovændringen, har hensynet til proportionalitet mellem den kriminelle gerning og foranstaltningens gradvist fået større betydning i de sidste seks til syv år. Det vurderer Peter Brøndt Jørgensen, statsadvokaten for Midt-, Vest- og Sydøstjylland, i artiklen "Statsadvokaten tager sig af proportionaliteten", som blev bragt i *NDU-nyt*, nr. 2, september 2006.

Sandsynligvis helt på linie med sine kolleger anfører han, at foranstaltningerne efterhånden nok varer i kortere tid, og at dommene ophæves lidt hurtigere end tidligere. Samtidig peger han også på, at når der er mange udviklingshæmmede,

som får flere på hinanden følgende domme, så skyldes det givetvis, at der før 2000 ofte blev givet tiltalefrafald ved ny kriminalitet, da lovovertræderen i forvejen var i en foranstaltning. Men med lovændringen er der sket et skifte, så ny kriminalitet i højere grad fører til en ny foranstaltningsdom.

Pædagogiske udfordringer

Lovændringen har ikke medført mere papirarbejde for bo- og beskæftigelsestilbuddene, for de administrative procedurer er stort set de samme, uanset om den domfældte har en tidsbegrænset dom eller ej.

Til gengæld præger lovændringen det pædagogiske arbejde. Det gælder især i de tilfælde, hvor der fastsættes en relativ kort længstetid, eksempelvis to eller tre år.

Flere af bo- og beskæftigelsestilbudene oplyser, at den korte tid kan være en udfordring, da målsætningen for det pædagogiske arbejde må tilpasses længstetiden på den enkelte dom. Der skal hurtigere nås mere end før.

Det svarer lidt til, hvad man fra pædagogisk hold ventede sig, da muligheden for tidsbegrænsede domme blev indført. Disse ville føre til en omlægning af behandlingsarbejdet, som i værste fald kunne blive mere overfladisk, lød det.

Og den pædagogiske indsats gøres ikke lettere, når beboere af og til afviser at indgå i det såkaldte behandlingssamarbejde – under henvisning til blandt andet dommens tidsbegrænsning.

Snart afgående forstander Elisabeth Bakkensen fra Nørholm Kollegiet, Region Midtjylland, og fortsat aktivt medlem af NDU's vidensteam, erkender, at tidsbegrænsningerne giver et helt andet udgangspunkt. "Vi skal arbejde meget mere offensivt med at motivere den domfældte. Vi kan ikke bare sætte os ned og vente på, at beboeren bliver motiveret til

at indgå i behandlingssamarbejdet." På den anden side understreger hun, at det kan være positivt for det pædagogiske arbejde, at man skal præstere noget inden for en nærmere afgrænset periode. "Det skærper opmærksomheden om den pædagogiske indsats og de forskellige pædagogiske virkemidler, som kan tages i brug."

Er anstrengelserne forgæves, kan disse beboere i perioder komme til at leve en eneboer-tilværelse på botilbuddet, hvor de reelt blot afventer dommens udløb. Af samme grund vurderes det hos flere bo- og beskæftigelsestilbud, at man oftere må indstille en dom forlænget, fordi det – set fra deres side – ikke kan forsvares at lempe eller ophæve den. Og når det så alligevel sker, varer det sjældent længe, inden vedkommende på ny får en dom. Der er mange gengangere, hedder det.

Der er dog også bo- og beskæftigelsestilbud, som oplever, at tidsbegrænsningen stort set ikke påvirker det pædagogiske arbejde eller beboernes motivation. Det spiller sikkert ind, at det bliver registreret og meddelt statsadvokaten i forbindelse med den årlige kontrol af foranstaltningen, hvis beboeren ikke vil samarbejde. For det kan præge den domfældtes fremtidige sagsforløb. Det har nogle beboere formentlig bedre blik for end andre.

Tryghed og lettelse – men også svært at forstå!

Tidsbegrænsning af dommene giver tryghed og vished for de udviklingshæmmede, vurderer man på Fuglekær Udviklingscenter, Region Syddanmark. "Beboere med en dom uden tidsbegrænsning er ofte frustrerede over, at de ikke kan se en ende på dommen," fortæller forstander Anna Lise Breddahl og medlem af NDU's vidensteam. "Omvendt skaber den tidsbegrænsede dom tryghed: Beboeren ved, hvornår domsperioden senest skal slutte."

Samme erfaring har man gjort sig på botilbuddet Østruplund, Region Syddan-

mark. Ifølge pædagog Marie Sellerup ser de fleste beboere frem til den dag, hvor deres dom ophører. "Det er simpelthen en lettelse for dem. Og det gælder også for de beboere, som bliver boende her, selvom deres dom ophører."

Domme med tidsbegrænsning kan dog også være vanskelige at forstå for nogle udviklingshæmmede. Det kan især være svært at forholde sig til muligheden for, at foranstaltningen rent faktisk kan forlænges, og ikke nødvendigvis bortfalder, når tiden er gået, som det gælder for andre typer af lovovertrædere.

Evaluerings lige om hjørnet

Justitsministeriet forventer at lave en egentlig evaluering af lovændringen om et eller to år, akkurat som det blev stillet i udsigt i 2000.

Her vil der givetvis blive fokuseret på proportionalitets-effekten, altså om længden af foranstaltningerne i højere grad end før står mål med den pådømte kriminalitet, som det indtil nu ikke har været muligt at sige noget præcist om.

Måske vil evalueringen også omfatte i hvert fald nogle af de drøftelser, som gik forud for lovændringen, og som stadig føres af mange fagfolk i NDU. Det gælder især spørgsmålet om, hvordan og i hvilket omfang proportionalitet giver mening i forhold til en gruppe af domfældte, som har svære intelligensmæssige og psykiatriske problemer, der ikke bare ophører, fordi foranstaltningen ophører. Tidsbegrænsede foranstaltningsdomme sikrer proportionalitet i forhold til ikke-personfarlig kriminalitet. Og derved behandles domfældte udviklingshæmmede på lige fod med andre lovovertrædere. Men, hvilke fordele og ulemper giver det? Og for hvem?

Endelig må det anbefales, at evalueringen også tager fat på, hvad tidsbegrænsede foranstaltningsdomme måtte have betydet for recidivprocenten.